

Kompetencje nauczycieli

Fabian ANDRUSZKIEWICZ

Uniwersytet Opolski

Stáže nauczycielskie w doskonaleniu zawodowym nauczycieli

Internships for teachers in the process of teachers' professional development

*Kto nabytą wiedzę pielęgnuje, a nową bez przerwy zdobywa,
ten może być nauczycielem innych.*
(Konfucjusz)

Słowa kluczowe: doskonalenie zawodowe, kompetencje zawodowe, nauczyciel.

Key words: professional development, professional competences, teacher.

Abstract. In this article the author has made an attempt to show possibilities for the improvement of professional competences of teachers with various specialties of a modern vocational school taking as an example the project carried out by University in Opole: 'Innovations of teachers professional improvement'. One of the ways of professional improvement in the area of vocational schools subjects and of increasing knowledge and skills is serving internships in service and manufacturing companies, which use new technologies, machines and materials.

In the globalization society the teacher should be a specialist who is properly prepared to lead didactical and practical classes in the educational institutions and outside them.

A well prepared teacher is a person who constantly searches for better solutions, increases one's knowledge and qualifications as well as works with passion and has a positive attitude towards work.

Wprowadzenie. Zawód nauczyciela należy do jednego z najstarszych zawodów świata, bowiem nauczanie dzieci i młodzieży zawsze było zaliczane do najbardziej tradycyjnych obowiązków nauczyciela. Nauczyciel w globalizacyjnym społeczeństwie winien być odpowiednio przygotowanym specjalistą do prowadzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej w instytucjach oświatowo-wychowawczych i poza nimi. Co to znaczy odpowiednio przygotowany? Jakie warunki należy spełnić, ażeby mieścić się w ramach tego wyrażenia? Czy posiadanie dyplomu renomowanej uczelni pedagogicznej jest warunkiem wystarczającym do spełnienia tego kryterium? Czy może wreszcie ten termin jest zarezerwowany tylko dla nauczycieli z długoletnim stażem

pracy w szkole? Na te i wiele innych pytań dotyczących określenia „odpowiednio przygotowany” nie ma od razu odpowiedzi. Ogólnikowo można tylko odpowiedzieć, że dobrze przygotowany to ciągle poszukujący, to również taki, którego kwalifikacje ponadzawodowe są równoznaczne z pasją, poczuciem posłannictwa i pozytywnym nastawieniem do zawodu. Nauczyciel bowiem jest kluczem do właściwego funkcjonowania systemu edukacyjnego i szkolnego, od jego zaangażowania, kompetencji, motywacji i cech osobowościowych w dużym stopniu zależą efekty kształcenia oraz zdobycie wiedzy i umiejętności przez uczniów do samodzielnego życia, pokonywania barier i przeszkód w dorosłym życiu.

W zawodzie nauczyciela nadrzędnym celem jest działanie na rzecz dobra drugiej osoby lub grupy osób za pośrednictwem bliskich kontaktów interpersonalnych nacechowanych empatią i troską. Nauczyciel nie może ograniczyć się jedynie do przekazywania wiedzy i ćwiczenia umiejętności swoich uczniów, ale przede wszystkim oczekuje się od niego wrażliwości na potrzeby uczniów, spostrzegania i rozumienia ich indywidualnych potrzeb, uzdolnień i barier.

Od nauczyciela oczekuje się również twórczego myślenia, pobudzenia ucznia do odkrywania wewnętrznych źródeł jego twórczych możliwości i zdolności, wskazywania uczniowi samodzielnej drogi rozwoju. Bez rozległej wiedzy i umiejętności jej przekazywania w interesujący sposób nauczyciel przyszłości nie wniesie nic nowego w procesie nauczania. Nauczyciele powinni zachęcać młodzież i dzieci do samodzielnego kształcenia, do rozwiązywania problemów odpowiadających ich poziomowi, a swoje zajęcia tak uatrakcyjnić, aby nie były codzienną katorgą, tylko przygodą, na spotkanie której uczniowie z radością podążają.

Doskonalenie zawodowe nauczyciela w tym rozumieniu pojawia się jako główny czynnik pomyślnej samorealizacji osobowości, jej aktywności, twórczości, wolności. Na jego rozwój, praktycznie we wszystkich krajach, zwraca się szczególną uwagę.

Bycie nauczycielem, a zwłaszcza nauczycielem współczesnym, mobilnym, w ciągle zmieniającej się przestrzeni oświatowej, oznacza uczenie się, doksztalcenie oraz doskonalenie na przestrzeni całego życia w celu ciągłego doskonalenia swoich kwalifikacji zawodowych.

W. Okoń przez kwalifikacje zawodowe rozumie zakres i jakość przygotowania niezbędnego do wykonywania jakiegoś zawodu. Na kwalifikacje zawodowe składają się następujące czynniki: poziom wykształcenia ogólnego, wiedza zawodowa, umiejętności zawodowe, a zwłaszcza stopień wprawy oraz umiejętności organizowania i usprawniania pracy, uzdolnienia i zainteresowania zawodowe. Kwalifikacje zawodowe określone są na podstawie taryfikatorów, które podają wykaz norm czynności zawodowych niezbędnych na zajmowanym stanowisku.

Należy zaznaczyć, iż w literaturze pedagogicznej trudno znaleźć jednoznacznie zdefiniowane pojęcie kwalifikacji pedagogicznych nauczyciela, jest tam natomiast wiele różnorodnych poglądów i definicji dotyczących takich terminów, jak kwalifikacje zawodowe, kompetencje czy umiejętności zawodowe. Niemniej jednak nieodłącznym elementem rozwoju zawodowego nauczyciela jest doskonalenie zawodowe utożsamiane z celowym, zaplanowanym i ciągłym procesem jego ustawicznego kształce-

nia, polegającym na podwyższaniu i modyfikacji jego zawodowych kompetencji i kwalifikacji, wszechstronnym rozwoju osobowości, organizowanym i realizowanym przez wyspecjalizowane w tym kierunku instytucje, a także w toku samokształcenia i samodoskonalenia; procesem trwającym od podjęcia decyzji o wyborze zawodu przez cały okres aktywności zawodowej.

Jednym ze sposobów doskonalenia zawodowego nauczycieli przedmiotów zawodowych, poszerzenia ich wiedzy i umiejętności z zakresu wykładanego przedmiotu, może być uczestnictwo w stażach/praktykach zawodowych w wiodących przedsiębiorstwach stosujących nowe rozwiązania technologiczne, wyposażonych w nowoczesny park maszynowy i nowoczesne materiały eksploatacyjne.

Staż nauczycielski jest formą doskonalenia zawodowego nauczycieli, polegającą na zdobywaniu wiedzy, a przede wszystkim umiejętności praktycznych w warunkach funkcjonowania przedsiębiorstwa. Stanowi doskonałą okazję do podniesienia swoich kompetencji zawodowych, niezbędnych w pracy dydaktycznej. Staże mogą mieć formę płatną lub bezpłatną. Najczęściej stażysta ma przydzielonego mentora, osobę, która uczy go lub doskonali w określonej branży. Odbywa się bez nawiązania stosunku pracy pomiędzy stażystą a pracodawcą, zawarta jest jedynie umowa na przeprowadzenie określonej liczby godzin obejmującej okres praktykowania. Nauczyciele-stażysty odbywający praktyki w strukturach danego przedsiębiorstwa mają okazję zapoznać się z pracą zakładów produkcyjnych i usługowych, a także wspierać poszczególne działy w codziennej pracy i w realizowanych projektach.

Założenia metodologiczne. Jako przykład doskonalenia zawodowego nauczycieli różnych specjalności współczesnej szkoły zawodowej, możliwości podwyższenia przez nich kompetencji zawodowych, może posłużyć projekt pt. „Innowacje w kształceniu zawodowym nauczycieli” realizowany przez Uniwersytet Opolski w Opolu.

Głównym celem projektu było wypracowanie modelowego programu doskonalenia zawodowego, przy ścisłej współpracy z przedsiębiorcami i szkołami zawodowymi, dla nauczycieli przedmiotów zawodowych i instruktorów praktycznej nauki zawodu kształcących: elektromechaników, elektromechaników pojazdów samochodowych, elektryków, fryzjerów, instruktorów nauki jazdy, mechaników pojazdów samochodowych, pracowników obsługi technicznej biur/hoteli, pracowników pozostałych specjalności (tj. piekarze i pokrewni), robotników obróbki drewna, techników budownictwa, techników ekonomistów, techników elektryków, techników farmaceutycznych, techników informatyków, techników leśnictwa, techników flogistyków, techników mechaników, techników organizacji reklamy/poligrafii, techników rolnictwa i pokrewnych, techników technologii żywności, techników usług kosmetycznych, ze szczególnym uwzględnieniem stażu w rzeczywistych warunkach pracy. I nie chodziło tylko o bierne uczestnictwo w odbywaniu stażu, ale o aktywne uczestnictwo, na prawie pełnych prawach pracownika tego przedsiębiorstwa, łącznie z wykonywaniem prac i ćwiczeń według ustalonego planu. Pełne i aktywne uczestnictwo nauczyciela-stażysty w produkcyjnych bądź usługowych działaniach przedsiębiorstwa ma na celu zwiększenie jego konkurencyjności na rynku pracy, podniesienie jego kompetencji zawodowych, a w szczególności:

- wypracowanie rozwiązań programowych (merytoryczno-metodycznych) będących nową jakością w doskonaleniu nauczycieli prowadzących kształcenie zawodowe poprzez praktyczne doskonalenie nauczycieli w przedsiębiorstwach dysponujących nowoczesną technologią, umożliwiającą im kompleksowe podnoszenie kompetencji, w tym kluczowych;
- zwiększenie wiedzy teoretycznej i praktycznej nauczycieli kształcenia zawodowego i instruktorów praktycznej nauki zawodu poprzez odbycie w nowoczesnej formie organizowanych praktyk/staży w przedsiębiorstwach krajowych charakteryzujących się wysoką innowacyjnością;
- dostosowanie kompetencji praktycznych nauczycieli przedmiotów zawodowych i instruktorów praktycznej nauki zawodu i dostęp do najnowocześniejszych technologii stosowanych w przedsiębiorstwach wiodących w regionie do wymogów rynku pracy jako wynik ewaluacji postępującej;
- stworzenie podstaw dla powstania stałych więzi współpracy pomiędzy szkołami kształcenia zawodowego a przedsiębiorcami poprzez udoskonalenie istniejących założeń i programów praktyk zawodowych.

Realizacja projektu została rozłożona na 10 dni, bez oderwania od pracy, a więc w godzinach wolnych od zajęć. Przyjęto również zasadę, iż nieprzerwany czas stażu musi obejmować 6 godzin praktyki, zatem realizacja przebiegała głównie w okresie wakacyjnym i w czasie ferii zimowych. Jest to według opinii autora założenie bardzo zasadne, ponieważ w przypadku innych rozwiązań, np. 2–3 godziny stażu dziennie, nie przyniosłoby oczekiwanych efektów dydaktycznych (zbyt mało czasu na zapoznanie się z procesem produkcyjnym lub usługowym w danym przedsiębiorstwie). Nauczyciele-stażyści nie otrzymywali wynagrodzenia za udział w stażu, za poświęcony czas na doskonalenie swoich kompetencji, otrzymywali natomiast dofinansowanie do kosztów dojazdu, zakwaterowania i wyżywienia.

W ramach projektu realizowane były dwa moduły:

- dwutygodniowe praktyki/staże (60 godzin) w przemyśle krajowym (2 x 1 tydzień),
- szkolenie e-learningowe dla nauczycieli w zakresie specjalistycznego oprogramowania komputerowego (15 h wykładów, 45 h ćwiczeń).

Realizowane staże z każdej branży zawodowej, a było ich 22, odbywały się zgodnie z programem stażu, zatwierdzonym przez kierownika projektu. Do każdej branży został napisany szczegółowy program zawierający szczegółowe zagadnienia z danej dyscypliny zawodowej.

Poniżej zostanie zaprezentowany w sposób fragmentaryczny jako przykładowy, jeden z 22 programów służących do realizacji stażu, mającego na celu podniesienie kompetencji zawodowych nauczycieli kształcących instruktorów nauki jazdy.

Program ten został opracowany zgodnie z ówczesnymi wymaganiami prawa o ruchu drogowym. Wzięto pod uwagę przede wszystkim aspekty bezpieczeństwa drogowego związanego z rozwojem techniki motoryzacyjnej, upowszechnienie się samochodu jako środka lokomocji oraz presji społecznej na posiadanie prawa jazdy, jak również zmiany oblicza zawodu instruktora nauki jazdy.

Instruktor nauki jazdy stał się szanowanym i niezwykle pożądanym zawodem na rynku pracy, aczkolwiek w dobie dzisiejszych czasów i załamaniu rynku szkoleniowego utracił nieznacznie na swojej atrakcyjności, niemniej jednak uzyskiwanie kwalifikacji kierowcy zostało włączone w struktury kształcenia ustawicznego.

Współczesny instruktor musi więc być nauczycielem, posługiwać się poprawną polszczyzną, umieć zmotywować kursantów do większego wysiłku, a także w procesie kształcenia wykorzystywać aktywizujące metody nauczania z doborem odpowiednich, nowoczesnych środków dydaktycznych.

Jeżeli zatem, od instruktorów nauki jazdy wymaga się dobrego przygotowania pedagogiczno-psychologicznego, niezwykle istotnym ogniwem w tym procesie kształcenia instruktorów, obok permanentnej aktualizacji treści programowych i form nauczania dla uczniów, jest ustawiczne doskonalenie i dokształcanie kadry dydaktycznej zatrudnionej w placówkach szkoleniowych. Dla instruktorów nauki jazdy, oprócz kursów, seminariów, konferencji i szkoleń specjalistycznych, jedną z efektywniejszych form są staże w przedsiębiorstwach o różnym statusie prawnym. Taka forma zdobywania nowych doświadczeń zawodowych pozwala nie tylko na aktualizację wiedzy samych uczestników, która w dalszej kolejności jest przekazywana uczniom-kursantom, ale przede wszystkim poszerza możliwości jednostek edukacyjnych w zakresie budowania ściślejszych powiązań pomiędzy jednostkami edukacyjnymi a przedsiębiorcami mogącymi w późniejszym okresie wystąpić roli potencjalnych pracodawców.

Zatem niniejszy program adresowany jest do nauczycieli kształcących instruktorów nauki jazdy i może być realizowany w szkołach, ośrodkach szkolenia kierowców i innych jednostkach uprawnionych do kształcenia instruktorów nauki jazdy i zajmujących się usługami na rzecz poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego.

Opracowany program zawiera 7 modułów, z podziałem na 10 dni po 6 godzin nieprzerwanego stażu każdy:

- I. Zapoznanie z zakładem pracy, wykorzystywanym sprzętem oraz stosowanymi przepisami.
- II. Zasady prowadzenia ośrodka szkolenia kierowców.
- III. Weryfikacja zagadnień z prawa o ruchu drogowym.
- IV. Bezpieczeństwo ruchu drogowego.
- V. Pedagogiczno-psychologiczne aspekty pracy instruktora.
- VI. Metodyka nauczania.
- VII. Technika kierowania pojazdem i obsługa pojazdu.

Należy zaznaczyć, iż moduły można realizować zamiennie, nie trzymając się ściśle dni opisanych w programie dla danej specjalności. Każdy nauczyciel-stażysta zobowiązany był do prowadzenia dziennika praktyki zawodowej, w którym opisywał wykonywane czynności w danym dniu, potwierdzone przez opiekuna praktykanta wyznaczonego przez kierownika przedsiębiorstwa.

W projekcie wzięło udział 379 nauczycieli i instruktorów 22 branż zawodowych, z czego 41,40% stanowiły kobiety. Najwięcej, aż 23,51%, było z branży zawodowej nauczycieli kształcących instruktorów nauki jazdy, najmniej natomiast stanowiła branża techników farmaceutów, zaledwie 0,85%. Należy zaznaczyć, iż w stażach

udział brali nauczyciele/instruktorzy z każdej branży zawodowej zgłoszonej do projektu. Duża liczba nauczycieli kształcących instruktorów nauki jazdy spowodowana została najprawdopodobniej możliwością swobodnego dysponowania czasem wolnym, jak również działaniami marketingowymi organizatorów projektu.

Projekt ukończyły 353 osoby, co stanowi 93,14%, w tym 147 kobiet (41,64%), pozostałe osoby przerwały uczestnictwo w projekcie z różnych przyczyn, najczęściej był to brak czasu na realizację programu stażowego. Wśród rezygnujących nauczycieli z udziału w projekcie było 10 kobiet i 16 mężczyzn.

Analizując uczestnictwo w projekcie, można stwierdzić, iż liczba nauczycieli kończących projekt, 353 osób (93,14%), jest zadowolająca, tym bardziej iż nauczyciele podnosili swoje kompetencje zawodowe, poświęcając swój wolny czas. Wszyscy nauczyciele/instruktorzy, którzy ukończyli tę formę doskonalenia zawodowego, otrzymali certyfikat udziału uczestnictwa w projekcie.

Po odbytej praktyce każdy stażysta powinien poznać najistotniejsze działy funkcjonujące w jednostce gospodarczej, dodatkowo zapoznać się ze stosowanymi metodami pracy, wykorzystywanymi technologiami, nowoczesnymi metodami nauczania i środkami dydaktycznymi stosowanymi w przedsiębiorstwie, nowymi rozwiązaniami w branży, a także wziąć pod uwagę fakt, w jaki sposób nabytą wiedzę i umiejętności podczas stażu wykorzystywać w swojej pracy zawodowej, bo tylko wtedy to całe przedsięwzięcie będzie miało sens i przyniesie pozytywne efekty. W dalszej kolejności stażysta powinien się zastanowić nad istnieniem nowych rozwiązań ułatwiających prace i funkcjonowanie jednostki na rynku pracy oraz możliwościami ich wdrożenia.

Podsumowując, można zadać pytanie: Czy ta forma doskonalenia zawodowego nauczycieli, jaką jest organizacja staży, ma sens? Czy uczestnictwo w stażach/praktykach spowoduje wzrost kompetencji zawodowych, przejawiających się przede wszystkim w powiększonym zasobie wiedzy i umiejętności a tym samym przydatnych w pracy dydaktycznej? Czy spełniły oczekiwania nauczycieli? Czy wreszcie, może to jest zwykłe marnotrawstwo środków pieniężnych i czasu wolnego nauczycieli? Na te i wiele innych pytań związanych z tym podejściem do doskonalenia zawodowego nauczycieli nie ma jednoznacznej odpowiedzi. Według opinii autora, ta forma podnoszenia kompetencji zawodowych jest jak najbardziej zasadna pod warunkiem rzetelnego uczestnictwa w odbywanych praktykach a nie tylko „zaliczenia” obecności, nic bowiem nie doskonalą tak umiejętności, jak działania praktyczne w rzeczywistych warunkach funkcjonowania przedsiębiorstwa.

Bibliografia

1. Andruszchenko W.: *Szkolnictwo wyższe w kontekście globalnym*. Szkolnictwo wyższe na Ukrainie nr 3, Kijów 2002.
2. Andruszkiewicz F.: *Globalizacyjna koncepcja współczesnych innowacji (filozoficzno-komparatywna analiza modernizacyjnych procesów w edukacyjnych systemach Ukrainy i Polski)*. Autoryzowany przekład z języka rosyjskiego. Kijów 2014.
3. Andruszkiewicz F.: *Metodologiczno-historyczny aspekt badań zawodu nauczyciela szkolnictwa zawodowego*. W: *Badanie, dojrzewanie, rozwój (na drodze do doktoratu)*, red. F. Szlosek. Warszawa – Radom 2015.

4. Appadurai A.: *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization* / A. Appadurai. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
5. Day C.: *Rozwój zawodowy nauczyciela*. Gdańsk 2004. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
6. Górny M., Lewandowska B.: *Metodyka nauczania dla kandydatów na instruktorów nauki jazdy*. Warszawa 2008.
7. Malinowski T.: *Nauczyciel i społeczeństwo*, Warszawa 1995.
8. Okoń W.: *Słownik pedagogiczny*. PWN, Warszawa 1975.
9. Rosner K.: *Narracja, tożsamość, czas*. Kraków 2003.
10. Wiatrowski Z.: *Powodzenia i niepowodzenia zawodowe*. Olecko 2002. Wszechnica Mazurska and Author.
11. Zaczyński W.: *Praca badawcza nauczyciela*. Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 1995.
12. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 kwietnia 2014 r. w sprawie przygotowania zawodowego dorosłych (Dz. U. poz. 497).
13. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami. Dz.U. 2011, Nr 30, poz. 151.
14. Rozporządzenie Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 16 stycznia 2013 r. w sprawie uzyskiwania uprawnień przez instruktorów i wykładowców, opłat oraz wzorów dokumentów stosowanych w tych sprawach, a także stawek wynagrodzenia członków komisji.

dr hab. inż. Fabian ANDRUSZKIEWICZ

Uniwersytet Opolski,

fabianandruskiewicz@o2.pl